

Autoreferat w języku polskim

Jolanta Maćkowicz

AUTOREFERAT

1. Imię i Nazwisko: Jolanta Maćkowicz
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.
 - Dyplom magistra pedagogiki, uzyskany na Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, rok 1999;
 - studia podyplomowe z pedagogiki specjalnej ukończone, na Wydziale Pedagogiczno - Artystycznym Uniwersytetu Śląskiego, Cieszyn, rok 2001;
 - Dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskany w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie, rok 2004. Tytuł rozprawy: Przemoc w rodzinie i jej postrzeganie przez uczniów, rodziców i nauczycieli
3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych.
 - 1996-2004 nauczyciel i wychowawca w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Kalwarii Zebrzydowskiej;
 - 2001-2004 nauczyciel akademicki na Uniwersytecie Śląskim, Filia w Cieszynie (godziny zlecane);
 - 2004 do chwili obecnej, adiunkt w Instytucie Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (Katedra Pedagogiki Społecznej i Andragogiki);
4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego

Osoby starsze jako ofiary przemocy domowej. Ujęcie wiktymologiczne

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa),

Jolanta Maćkowicz, *Osoby starsze jako ofiary przemocy domowej. Ujęcie wiktymologiczne*, 2015, Oficyna Wydawnicza Impuls.

Recenzenci wydawniczy:

Prof. zw. dr hab. Tadeusz Pilch

Prof. zw. dr hab. Adam A. Zych

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Praca monograficzna będąca podstawą wszczęcia procedury habilitacyjnej stanowi efekt badań z pogranicza pedagogiki społecznej i gerontologii, łącząc w sobie dwa obszary moich zainteresowań badawczych: przemocy w rodzinie i gerontologii społecznej.

Zainteresowania badawcze przemocą w środowisku wychowawczym rodziny pojawiły się już na etapie przygotowania dysertacji doktorskiej, wówczas jednak moje badania koncentrowały się na przemocy rodziców wobec dzieci. W podjętych wtedy badaniach skupiłam się na dwóch zagadnieniach. Pierwsze dotyczyło skali oraz przejawów zjawiska przemocy fizycznej i psychicznej wobec dziecka, rozumianego jako swoista „metoda wychowawcza” stosowana przez rodziców w celu zmuszenia dziecka do określonego zachowania. Dążyłam do rozpoznania uwarunkowań i skutków tego zjawiska, starając się uwzględnić czynniki środowiskowe. Drugie zagadnienie natomiast koncentrowało się na poznaniu społecznego postrzegania przemocy w wychowaniu dzieci. Swoje rozważania oparłam na transmisji generacyjnej przemocy, zakładającej, że doświadczenie przemocy w dzieciństwie powoduje powielanie zachowań krzywdzących w życiu dorosłym wobec własnych dzieci. W kształtowaniu stosunku do przemocy kluczową rolę odegrały doświadczenia przemocy w dzieciństwie wśród rodziców determinujące postawę akceptacji dla przemocy w wychowaniu. Wyniki tych badań zostały opublikowane w monografii podoktorskiej *Przemoc w wychowaniu rodzinnym* (2009)¹.

¹ Publikacja w załączniku.

W przedstawionej do oceny monografii (*Osoby starsze jako ofiary przemocy domowej. Ujęcie wiktymologiczne*) koncentrują się na przemocy w rodzinie wobec osób starszych, przemocy - która podobnie jak przemoc wobec dzieci - należy do najbardziej traumatycznych zjawisk. W obu przypadkach bowiem czynnikiem wyzwalającym i utrzymującym przemoc jest bezradność ofiary. Związana jest ona po pierwsze ze słabością fizyczną i „kruchością” ciała. Po drugie z ogromnym wstydem, który towarzyszy nadużyciu i paraliżuje ofiarę. Emocji tej towarzyszy potrzeba, a nawet swoisty subiektywny przymus milczenia. Kolejną barierą/ emocją wywołaną przez przemoc jest strach. W przypadku dzieci jest to strach przed reakcją innych. Seniorzy dodatkowo ulegają konwenansom, normom obyczajowym i obawom „co powie na to otoczenie”. Owo zakłamanie psychiczne skazuje obie grupy na rolę ofiary, w której nierzadko tkwią latami. Uporanie się z tymi uwarunkowaniami przemocy wymaga w wielu przypadkach wsparcia psychicznego i realnej pomocy osób trzecich lub profesjonalnych instytucji. I co istotne wiąże się z czasem, nieraz trwającym kilkanaście lub kilkadziesiąt lat.

Przemoc wobec osób starszych jest poważnym problemem społecznym, moralnym i prawnym. Raport Światowej Organizacji Zdrowia² wskazuje, że każdego roku około 4 mln starszych osób w Europie pada ofiarą przemocy fizycznej, blisko 30 mln - doświadcza przemocy psychicznej, a 2,5 tys. w wyniku przemocy traci życie. Według raportu starsze osoby są bite, kopane, kaleczone i zamykane w pokojach. Przytoczone dane podkreślają doniosłą rangę tego problemu, zwłaszcza w kontekście przemian demograficznych i starzenia się społeczeństwa. Z tej perspektywy należy zwrócić uwagę, że w krajach Unii Europejskiej można już mówić o zaawansowanej starości demograficznej, co oznacza ponad 10% udział osób w wieku 65+ w ogólnej strukturze ludności, przy czym wyraźnie wzrasta populacja w wieku 80+ (czyli ta grupa, u której pojawia się zależność funkcjonalna i opiekuńcza). W Polsce odsetek populacji w wieku 65+ wynosił w 2013 roku 14,7%, a szacuje się że do roku 2050 wzrośnie do 32,7%.

Kwestie nadużyć wobec osób starszych zostały podjęte przez czołowe światowe organizacje³, co niewątpliwie świadczy o tym, że ten problem społeczny wpisuje się aktualnie w wyzwania o zasięgu globalnym. Wydawać by się mogło, że w Polsce tabu związane z przemocą domową zostało bezpowrotnie przełamane. Ofiary zaczynają mówić i walczyć o swoje podstawowe (gwarantowane licznymi dokumentami) prawa. Poza tym powstaje coraz więcej instytucji i organizacji wpisujących się swoją działalnością w system wsparcia i pomocy osobom doświadczającym różnego rodzaju przemocy. W przestrzeni publicznej pojawiają się reklamy społeczne mające na celu uwrażliwienie i doinformowanie społeczeństwa.

² Zob. WHO, *European Report on Preventing Elder Mal treatment*, 2011.

http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/144676/e95110.pdf [18.08.2016]

³ World Health Organization, *World report on violence and health*, 2002; *European Report on Preventing Elder Maltreatment*, 2011; United Nations, *United Nations International Plan of Action*, 2002; European Commission, *Health and long-term care in the European Union*, 2007; *Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women*, 2011

Opracowane są prawne procedury postępowania wobec ofiar i sprawców przemocy. Niestety, nadal pozostaje wiele do zrobienia w kwestii przełamania sposobu myślenia samych ofiar, zniewolonego licznymi konwenansami i stereotypami. To od niego uzależnione są, jakże trudne do zrozumienia dla osoby stojącej z boku postawy osób „uwięzionych” w pętli przemocy.

Wszystkie te czynniki uzasadniają konieczność podejmowania badań.

W procesie rozwoju naukowego moje preferencje badawcze wyraźnie ukierunkowały się na podejście humanistyczne i badania jakościowe. Toteż, dokonując analizy materiału empirycznego, przyjąłam stanowisko, że opisywany problem przemocy wobec osób starszych należy wyeksponować w pierwszej kolejności z perspektywy indywidualnych doświadczeń, aby prezentowane dane statystyczne ukazane zostały przez pryzmat personalny, aby czytelnik pod każdą liczbą dostrzegł ukryty dramat konkretnego człowieka. Analizy przypadków stały się zatem punktem wyjścia do eksploracji w paradygmacie badań ilościowych.

W badaniach zdecydowałam się na połączenie strategii jakościowej z ilościową i wykorzystanie modelu triangulacji (Pilch, Denzin) którą szczególnie zaleca się w badaniach gerontologicznych (Synak, Halicka, Halicki, Dubas). Badania miały charakter wieloetapowy i były prowadzone przez okres 4 lat. **Badaniami jakościowymi** objęto przypadki osób starszych będących ofiarami przemocy domowej, które były zróżnicowane pod względem płci, relacji ze sprawcą i statusu społecznego. Dotarcie do ludzi starszych krzywdzonych w rodzinie w wieku 60+ było niezwykle trudne i odbywało się za pośrednictwem pracowników socjalnych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na psychologiczną sytuację ofiary, w tym moment zakończenia terapii. Ta kwestia etyczna miała w badaniach kluczowe znaczenie poza zgodą samych badanych i anonimizacją rozmówców⁴.

Podstawę analizy stanowił materiał empiryczny, obejmujący wywiady autobiograficzno-narracyjne. Materiał ten został poddany głębokiej analizie w dwóch wymiarach: Pierwszy polegał na rozpoznaniu procesów trajektoryjnych badanych jednostek, poddanych długotrwałemu oddziaływaniu przemocy poprzez osadzenie narracji w fazach trajektorii cierpienia Fritza Schütze⁵ (ujęcie podłużne). Według Schütze trajektoria ma znaczenie w sensie biograficznym, gdyż pozwala spojrzeć na cierpienie człowieka, jako na swoisty „fenomen”, który zmienia bieg życia człowieka oraz jego relacje z samym sobą, najbliższymi i innymi znaczącymi⁶. Odniesienie traumatycznych doświadczeń biograficznych do sekwencyjnych faz wypracowanych przez F. Schütze, dało możliwość odkrycia procesów trajektoryjnych. Drugi wymiar analizy materiału empirycznego odnosił się do perspektywy problemowej (ujęcie poprzeczne). Analiza indywidualnych doświadczeń seniorów, którzy doznali krzywdy i cierpienia w przestrzeni życia rodzinnego, pozwoliła porównać ich losy, prześledzić etapy zmian w biografii narratorów oraz dokonać zrekonstruowania procesualności przemocy. W części teoretycznej opracowania dokonałam analizy i opisu rozbudowanego modelu teoretycznego,

⁴ K. Kaźmierska, Autobiograficzny wywiad narracyjny – kwestie etyczne i metodologiczne w kontekście archiwizacji narracji, „Studia Socjologiczne” 2014; 3 (214), s. 221–238

⁵ F. Schütze, Trajektoria cierpienia, jako przedmiot badań socjologii interpretatywnej, „Studia Socjologiczne” 1997, nr 1, s.11-57.

⁶ F. Schütze, G. Riemann, Trajektoria, jako podstawowa koncepcja teoretyczna w analizach cierpienia i bezładnych procesów społecznych, „Kultura i Społeczeństwo” 1992 nr 2, s.89-109.

opracowanego przez Burnight i Mosqueda⁷ w 2011 roku, który wyjaśnia przyczyny przemocy wobec starszych, a którego nie było wcześniej w polskiej literaturze naukowej. Dlatego też, aby poszerzyć przestrzeń interpretacji badanych przypadków, dokonałam wyjaśnienia teoretycznego każdego z nich, opierając się na wspomnianym modelu teoretycznym (Burnight i Mosqueda 2011).

W badaniach ilościowych posłużyłam się analizą dokumentów policyjnych - tzw. Niebieskiej karty - sporządzanej w przypadku interwencji w sytuacji przemocy w rodzinie. Głównym celem było rozpoznanie skali przemocy domowej wobec seniorów, ujawnionej w dokumentach policyjnych, a takie dane były nieznanne nawet w statystykach policyjnych. Procedura Niebieskiej Karty, nie uwzględniała jak do tej pory osób starszych. Kategorie wieku dotyczyły jedynie dzieci, stąd brak nawet orientacyjnych statystyk dotyczących tego zjawiska w środowisku rodzinnym, zaś statystyki policyjne podają jedynie ogólną liczbę ofiar przemocy, w tym małoletnich. Zamierzeniem badawczym było uzyskanie wiedzy na temat rozmiarów i przejawów zjawiska oraz typu relacji rodzinnych pomiędzy seniorem (ofiara przemocy) a członkiem rodziny (sprawcą). Dążyłam do poszukiwania istotnych zależności pomiędzy cechami społeczno-demograficznymi ofiar i sprawców, a występowaniem przemocy i różnorodnymi zachowaniami. Okazuje się, że skala zjawiska przemocy domowej w stosunku do osób starszych nie ma charakteru marginalnego. Dokonana analiza Niebieskich kart wskazuje, że na przestrzeni pełnego roku kalendarzowego, ogólna liczba interwencji policji zakończona wszczęciem procedury Niebieskiej Karty wyniosła 1419 przypadków, z czego 217 odnosiło się do przemocy wobec osób starszych, co stanowi, 15,3% ogółem ujawnionej przemocy domowej na terenie Krakowa (miasta i powiatu). Podkreślić należy, że powyższe dane w rzeczywistości mogą być znacznie wyższe, głównie dlatego, że istnieje wiele czynników, które negatywnie wpływają na ujawnianie zdarzeń związanych z przemocą, w szczególności wobec osób starszych. Strach, poczucie wstydu, uzależnienie emocjonalne od sprawcy, obawy o własne życie, obawy o sytuację ekonomiczną, mogą bowiem skutecznie odstraszać ofiary od dokonywania zgłoszeń. Osoby starsze, mogą zatem znacznie częściej ukrywać występowanie przemocy w rodzinie, niż pozostałe osoby. W związku z tym należy mieć na uwadze, że skala zjawiska może przekraczać przedstawione dane nawet i kilkakrotnie.

Analiza uzyskanych danych potwierdza zależność między cechami społeczno-demograficznymi sprawców a stosowaniem przemocy wobec osób starszych. Na podstawie zebranych danych dokonałam charakterystyki ofiary i sprawcy, konstruując statystyczny profil osoby starszej krzywdzonej w rodzinie oraz osoby stosującej przemoc.

Efektom tych badań jest poznanie zarejestrowanych przez Policję danych ukazujących rozmiary i specyfikę przemocy wobec seniorów w środowisku rodzinnym. Odnotowane przypadki bez wątpienia stanowią wierzchołek góry lodowej. Podjęte badania wypełniają istniejącą w tym zakresie lukę, co ma istotne znaczenie w planowaniu lokalnej polityki społecznej, zwłaszcza w warunkach starzejącego się społeczeństwa. Pod tym względem wdrożone badania ilościowe mają charakter pionierski.

⁷ K. Burnight, L. Mosqueda, Theoretical Model Development in Elder Mistreatment, 2011, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/234488.pdf>.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

Pozostałe, przedstawione do oceny publikacje teoretyczno-empiryczne z zakresu gerontologii społecznej, podejmują problematykę konieczności wzmacniania relacji międzypokoleniowych w kontekście zmian społeczno-demograficznych. Wobec zmiany modelu rodziny i migracji zarobkowych wielu Polaków, pojawia się problem sieroctwa osób starszych, pogłębiający samotność i osamotnienie seniorów. Ponadto funkcjonujące stereotypy na temat starości generują negatywne postawy społeczne wobec osób starszych i nierzadko także własnej starości, toteż przełamywanie stereotypów i kreowanie pozytywnego wizerunku seniorów ma zasadnicze znaczenie w budowaniu mostów pomiędzy generacjami. Kolejny podjęty przeze mnie temat dotyczy istniejących w kraju form pomocy i wsparcia dla ofiar przemocy domowej, w sytuacji ogromnej bariery mentalnej, związanej z ujawnianiem doświadczanej przez seniorów przemocy. Przełamywanie milczenia jest niezwykle trudnym procesem dla ofiary, napotykającym na wiele barier emocjonalnych, zwłaszcza gdy sprawcą jest dorosłe dziecko. Ofiara boryka się wówczas z wyrzutami sumienia, poczuciem wstydu i winy. Splątane procesy psychologiczne utralają seniorów w roli ofiary (zależność emocjonalna, obawa przed samotnością i trafieniem do domu opieki, utrata kontaktów z dzieckiem, nawet jeśli jest to dziecko, które krzywdzi). Osoby starsze przez wiele lat nie są w stanie przełamać bariery milczenia, stąd pozostają bez szans na pomoc z zewnątrz, pomimo gotowości instytucji pomocowych.

Innym zagadnieniem podejmowanym przeze mnie w badaniach gerontologicznych (we współpracy dr Joanną Wnęk-Gozdek z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie) jest aktywność edukacyjna osób starszych w kontekście polepszenia jakości życia. Indywidualne postrzeganie jakości życia zmienia się w biegu życia ludzkiego pod wpływem najróżniejszych czynników. Bierność i wycofanie należą do najbardziej ograniczających. Badania prowadzone wśród uczestników Uniwersytetu Trzeciego Wieku (UTW) pokazują, jak ważnym narzędziem profilaktycznym i interwencyjnym jest szeroko rozumiana edukacja, która przede wszystkim wyzwala zaangażowanie jednostek do podejmowania aktywności na rzecz autokreacji i poprawy jakości swojego życia. W tym obszarze ważne było również uchwycenie aspektów krytycznej gerontologii edukacyjnej wskazując na luki i ograniczenia w odniesieniu do działań UTW. Przede wszystkim ta forma aktywności jest dostępna wyłącznie w miastach i dla grup elitarnych (uczestnikami są głównie kobiety z wyższym wykształceniem i dobrym stanem zdrowia), podczas gdy populacja osób starszych jest mocno zróżnicowana⁸. Niemal całkowicie pod tym względem pomijane są małe miasta i wsie co jeszcze bardziej pogłębia społeczną izolację seniorów w tych środowiskach. Ostatnim zagadnieniem badawczym podejmowanym przeze mnie (również we współpracy z dr J. Wnęk-Gozdek, UP Kraków) jest społeczne funkcjonowanie polskich stulatków, którzy - jak wynika z przeprowadzonych badań jakościowych - dysponują niewykorzystanym kapitałem społecznym.

Wymienione zagadnienia gerontologiczne podjęto w następujących pracach:

1) Jolanta Maćkiewicz, Joanna Wnek-Gozdek (2015). "It's never too late to learn" – How does the Polish U3A change the quality of life for seniors?, "Educational

⁸ M. Formosa, *Critical Geragogy: Situating Theory*, "Journal of Contemporary Educational Studies" 2012; 5, s. 36 – 54.

Gerontology", t. 42:3, 186-197. DOI: 10.1080/03601277.2015.1085789 (współautorstwo 50%) - **Lista A**

2) Jolanta Maćkowicz, Joanna Wnęk-Gozdek (2016). *The process of (non)ageing in the perception of Polish centenarians*, "Educational Gerontology" (współautorstwo 50%) - **Lista A**

3) Jolanta Maćkowicz, Joanna Wnęk-Gozdek (2016). Transformacja starszych kobiet pod wpływem oddziaływań edukacyjnych uniwersytetu trzeciego wieku – studium przypadku, „e-mentor” , Nr 2(64), s. 45–55, <http://dx.doi.org/10.15219/em64.1238> (współautorstwo 50%) - Lista B

4) Jolanta Maćkowicz (2014). *Importance of intergenerational relations in the context of global population ageing – Polish examples*, "European Scientific Journal" Tom 10: 2, 64-72. <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/2580>

5) Jolanta Maćkowicz (2015). *The Elderly as Victims of Domestic Violence: Scale of the Problem and Forms of Supporting Victims of Abuse in Poland (w:) Cultures, Social Bonds and the Dynamics of Violence*, pod red. Elizabeth Crespo-Kebler, Wydawnictwo Inter-Disciplinary Press, Oxford , United Kingdom, s.1-12.

Drugi obszar moich zainteresowań dotyczy nadużyć i przemocy w relacjach międzyludzkich i życiu społecznym. W tym zakresie podejmowałam zagadnienia przemocy w środowisku rodzinnym, szkolnym, rówieśniczym, a także dyskryminacji ze względu na płeć. Podejmując kwestie przemocy szkolnej zwracam uwagę na środowisko wychowawcze gimnazjum, które wbrew założeniom reformatorów oświaty stało się typem szkoły o największym nasileniu agresji. Swoją uwagę skupiłam na przyczynach przemocy oraz grupach agresorów i ich ofiarach. Dążyłam do ukazania specyficznych cech osób doznających przemocy, które to cechy powodują, że konkretne osoby stają się ofiarami w konfliktach szkolnych. Sporządzenie charakterystyki „kozłów ofiarnych” wydaje się konieczne, aby opracować rekomendacje do pracy wychowawczej z takimi uczniami. Kolejne poruszane przeze mnie zagadnienia odnoszą się do przemocy werbalnej stosowanej wobec dziecka w relacjach z osobami znaczącymi oraz konsekwencji takich doświadczeń dla rozwoju i funkcjonowania dziecka. Omawiając występowanie przemocy słownej ze strony rodziców i nauczycieli, będących pierwszymi autorytetami dla dziecka, wskazałam, że komunikaty kierowane przez nich mają siłę sprawczej mocy, skutecznie redukując samoocenę dziecka, jego sposób postrzegania i wartościowania własnej osoby.

Kolejną podjętą przeze mnie kwestia (we współpracy z dr Ewą Pająk-Ważną) związana jest z dyskryminacją kobiet w wybranych obszarach życia społecznego i podejmowanych działaniach zapobiegawczych. W Polsce dyskryminacja ze względu na płeć w 'ukryty' sposób dotyka kobiety w niektórych obszarach życia. Wychodząc z założenia że u źródeł dyskryminacji leżą stereotypy płciowe, kulturowe wzorce kobiecości i męskości utrzymywane są na mocy tzw. społecznego kontraktu płci⁹, który utrwala i pogłębia stereotypy poprzez wartościowanie obowiązków przypisywanych kobietom i mężczyznom. W związku z tym, pomimo formalnej równości, istnieją pewne ukryte przeszkody np. na rynku pracy wynikające z

⁹ C. Pateman, Kontrakt płci, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2014.

nieformalnych procedur jak zjawisko segregacji zawodowej¹⁰ i barier w osiągnięciu wysokiej pozycji zawodowej przez kobiety np. zjawiska szklanego sufitu, lepkiej podłogi czy luki płacowej.

Ostatnim podjętym przeze mnie tematem jest eksploracja tematyki praw człowieka w edukacji szkolnej, zwłaszcza w kontekście wydarzeń o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym, które miały miejsce w naszym kraju oraz groźnych ruchów społecznych szerzących mowę nienawiści. W tym celu przeprowadziłam badania jakościowe wśród studentów z 12 krajów, za pomocą indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI). Analiza wyników badań została opublikowana w tekście: J. Maćkiewicz, Prawa człowieka w edukacji szkolnej. Perspektywa międzynarodowa, we współautorskiej monografii¹¹: F. Barragán Medero, J. Maćkiewicz, Z. Szarota, *Kultura pokoju – trójgłos edukacyjny*, Oficyna Wydawnicza Impuls 2016. Celem podjętych badań było poznanie doświadczeń badanych studentów, związanych z edukacją szkolną o prawach człowieka w krajach ich pochodzenia oraz ocena tej edukacji zarówno w zakresie treści, jak i sposobów realizacji, a także przygotowania do świadomego, aktywnego działania na rzecz owych praw. Ważne było również poznanie ewentualnych doświadczeń i zachowań badanych w sytuacjach przemocy i dyskryminacji (m.in religijnej, rasistowskiej, narodowościowej, ze względu na płeć), z perspektywy osoby pokrzywdzonej, sprawcy bądź świadka tego rodzaju wydarzeń. Uzyskane wyniki świadczą o tym, że stereotypy tworzą się w wielu kulturach, niezależnie od wieku, narodowości, pochodzenia, i choć często pozostają nieuświadomione, stale są rozpowszechniane. Badani z jednej strony wskazują na przykłady uprzedzeń i dyskryminacji (na podstawie własnych obserwacji i/lub doświadczeń), z drugiej zaś sami im ulegają. Wyraźnie dowodzi to, że badani studenci w większości nie mają świadomości psychologicznych i społecznych mechanizmów funkcjonowania stereotypów i uprzedzeń. Uprzedzeń bowiem łatwo się „nauczyć”. Jak zauważa Walter Lippmann¹² stereotypy, którymi się posługujemy, powstają nie w wyniku własnych doświadczeń, ale na podstawie przekazu społecznego. Powielanie ich schematów może być wykorzystywane do podsycania mowy nienawiści w danym społeczeństwie. Bez wsparcia edukacji, eliminacja stereotypów i uprzedzeń może być bardzo trudna i może objąć wiele pokoleń. Toteż jedną z dróg przełamania stereotypów, jest wspieranie i rozwijanie edukacji o prawach człowieka. Uzyskane wyniki badań mogą stanowić implikacje dla pedagogicznych działań realizowanych w społeczności szkolnej i lokalnej, gdyż tam właśnie, w umysłach konkretnych osób zaczyna się kształtowanie kultury pokoju. Jak pisze E. Mac Gregor „pokój (...) jest integralną częścią nas samych i powinien rozkwitać dzięki naszym czynom i postawom. Kultura pokoju polega na kształtowaniu naszego osobistego stosunku do sprawiedliwości (...)”¹³. Opisane wyżej przykłady aktywności naukowo - badawczej opublikowane zostały w pracach:

1) Jolanta Maćkiewicz (2013). *Verbal abuse in upbringing as the cause of low self-esteem in children*, "European Scientific Journal" Tom 2, s. 474-478; <http://www.eujournal.org/index.php/esj/article/view/2389/2262>

¹⁰ A. Giddens, *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

¹¹ Publikacja w załączniku

¹² W. Lippmann W., *Public opinion*, With a New Introduction by Michael Curtis, Transaction Publishers, New Brunswick and London, Second Printing 1998.

¹³ Mayor F. we współpracy z J. Bindem, *Przyszłość świata*, przekł. J. Wolf, A. Janik, W. Rabczuk, Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych, Warszawa 2001, s.473.

